

paravit, & Ciceronem cum aliis nonnullis principibus in campo comitiis interficere conatus est, ut ipse confestim designaretur. Edicta comitia consularia fuisse videntur in ante diem XII. Kal. Novemb. qui nominatur in *Catil. l. c. 3.* sed, cum pridie ejus diei Cicero Catilinæ consilia ad senatum detulisset, factum est S. C. ne postero die comitia haberentur, ut de iis rebus in senatu agi posset. *Itaque postridie*, inquit Cicero pro Murena, cap. 25. *frequenti senatu Catilinam excitatos, atque eum de iis rebus jussi, si quid vellet, que ad me allata essent, dicere. Atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgavit, sed indicavit atque induit. Tum enim dixit, duo corpora esse Reip. unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, cum ita de se meritum esset, caput se virvo non desuturum.* Hæcenus Cicero. Idem est apud Plutarchum.

Eo die, id est, decimo octavo ante quam primam Catilinariam Cicero dixit, ut Aconius in *orat. in Pisonem*, cap. 2. scribit, factum est S. C. ut viderent consules, ne quid reip. detrimenti caperet. De quo Sallustius, cap. 29. & Plutarchus, qui addit, hoc S. C. facto, Ciceronem res externas Q. Metello commisisse, ipsi urbem curæ fuisse; idem Cicero *ep. 2. lib. V. Famil.* significat. Comitibus, quod homines jam tum conjuratos, ut pro Murena, cap. 26. testatur, in campum deduci sciebat, descendit in campum cum firmissimo præsidio fortissimorum virorum, & cum illa lata insignique lorica, ut omnes boni animadvertent, & cum in metu & periculo consulem vide-

rent, id quod est factum, ad opem præsidiumque ejus concurrerent.

Tectus igitur præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum & Autronii copias & conatum repressit, ut ait pro Sylla, cap. 18. & in *Catil. l. c. 5.* *Cum proximis comitiis consularibus me consulens in campo & competitorum meos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus, amicorum præsidio & copiis, nullo tumultu publice concitato.* Lorica, qua tectus Cicero in campum descendit, meminerunt Plutarchus, & Dio.

His comitiis Catilina repulsam iterum tulit: consules declarati sunt D. Junius Silanus & L. Licinius Murena. *Cum igitur nihil, inquit Dio, Catilinæ procederet, jussi conjuratos noctu in domum quandam convenire.* Fuit ea domus M. Porcii Leccæ, in quam conjuratos nocte ea, que consecuta est postero diem Nonarum Novembr. Catilinæ denuntiatione convenisse Cicero pro Sylla ait, cap. 18.

Tum Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum descriptio totam per urbem cadis atque incendiolorum constituta est. Quod a *Cic. Orat. l. c. II. in Catil. & a Sallustio* explicatur. Dixit ibi Catilina, paululum esse sibi etiam tumore, quod Cicero viveret; reperti sunt duo equites Romani, qui sese illa ipsa nocte paulo ante lucem Ciceronem in suo lectulo interfectorum pollicerentur, *Orat. l. in Catil. cap. 4.* Alter eorum C. Cornelius a Sallustio, cap. 28. & *Cicerone pro Sylla*, cap. 6. nominatur. Ei Sallustius L. Varguntejum addit, qui senator, non eques fuit. Plutarchi libri Marcium

ejum & Cethegum habent. Dio neutrius nomen expressit.

Cum autem Cicero per Fulviam de dolo, qui parabatur, vixdum etiam cætu illo dimisso, certior factus esset, domum suam majoribus præsiidiis munivit atque firmavit: excludit eos, quos Catilina mane ad ipsum salutatum miserat, *Cic. in Catil. l. c. 4.* Sallustius, Plutarchus, Appianus & Dio.

VI. Idus Novembr. Cicero senatum in Jovis Statoris ædem, quæ erat initio Viæ Sacræ, qua ad Palatium ascenditur, convocavit. Venit eodem Catilina, eique nullus senator assidere voluit, ut Plutarchus scribit. Cicero in *Catil. l. c. 7.* & II. cap. 6. ait principes ordinis senatorii partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquisse.

Tum M. Tullius consul sive præsentiam ejus timens, sive ira commotus, orationem habuit luculentam atque utilem reipub. quam postea scriptam edidit, ait Sallustius, cap. 31.

Hæc est prima oratio in Catilinam & septima consularis, qua Catilinam emisit, *epist. l. lib. II. ad Str. Ego*, inquit in Pisonem, cap. 2. *L. Catilinam, eadem senatus, interitum urbis non obscure, sed palam molientem, egredi ex urbe jussi: ut a quo legibus non poteramus, mœnibus tui esse possemus.* Plutarchus: Cicero eum urbe exire jussi: oportere enim inter se, qui verbis, & illum, qui armis remp. generet, murum interesse.

Catilina igitur nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus & falcibus imperii insignibus adhibitis,

ex urbe in Manliana castra profectus est.

Postridie quam Catilina profugit, Cicero orationem ad populum habuit, quam octavam consulare numerat *epist. l. lib. II. ad Str.* & est secunda Catilinaria, in qua Orator gratulatur populo & reipubl. quod Catilina ex urbe sit profectus: atque ad confirmandos animos bonorum civium, & infringendos conjuratos utriusque partis copias inter se comparat.

Postquam Romæ compertum fuit, Catilinam in castra Manliana profectum esse, senatus Catilinam & Manlium hostes judicavit. Decrevit præterea, uti consules delectum haberent, Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturaret, Cicero urbi præsidio esset, *auctore Sallustio*, cap. 36.

Catilina jam bellum gerente, cum ejus socii in urbe relictæ nondum essent deprehensi, Cicero Murenam consulem designatum descendit, ut ex ipsa oratione, cap. 27. & pro Flacco, cap. 39. appareat. Accularunt eum de ambitu Ser. Sulpicius, M. Porcius Cato & Cn. Postumius. Sulpicius competitor ejus fuerat, & repulsam tulerat. Catonem Plutarchus in ejus vita scribit jurasse, accularum se quemcumque pecuniam populo dare cognovisset: ideoque Murenæ nomen ab eo delatum esse, quod is pecunia effecisset, ut consul cum Silano designaretur.

Defenderunt Murenam Q. Hortensius, M. Crassus & M. Cicero, qui cum Hortensium eloquentiæ laudem tum florentem superare contenderet, nullam partem noctis conquevit, ut

que eo ut nimis curis & vigiliis afflictus, inferior quam ille in actione visus fuerit. Hæc Plutarchus in *Cicerone*, ut ego jampridem converteram, ubi quod alii *pro* addunt, alii *contra*, pro *contra*, legunt, nullo modo probare possum.

Interim P. Lentulus Sura legatos Allobrogum, qui Romam questum de avaritia magistratum venerant, sollicitavit, eosque in Galliam ad suos cives cum literis misit. Cicero omni re, opera Q. Fabii Sangæ patroni civitatis Allobrogum cognita, L. Valerio Flacco & C. Pomptinio prætoribus imperavit, ut in ponte Mulvio per insidias Allobrogum comitatus deprehenderent. Igitur IV. Nonas Decembr. cum advesperasceret occulte eo profecti, tertia fere vigilia exacta, Allobroges cum comitatu & literis comprehenderunt, atque ad Ciceronem, cum jam dilucesceret, deduxerunt.

III. Nonas Cicero principes conjurationis ad se venire jussit, & senatum in ædem Concordiæ vocavit. Ibi T. Vulturcii & Allobrogum indicibus conjuratio omnis patefacta est. Introductis in senatum indicibus, Cicero constituit C. Cosconium, M. Messalam, P. Nigidium, Ap. Claudium, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perferberent. Quod ipse *pro Sylla* refert, *cap. 14.* Tum Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinus & Cæparius ex S. C. in custodiam sunt traditi. Quæ Cicero in *Catil. III. Sallustius, cap. 40. Plutarchus, Appianus & Dio* pluribus verbis exponunt.

Eo die senatus Ciceroni togato, non, ut multis, bene gesta, sed ut

nemini, conservatæ reipub. testimonium dedit, & singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit, in *orat. in Pisonem, cap. 3.* Eiusdem supplicationis mentio est *Catil. III. cap. 10. & IV. cap. 3. Philip. II. cap. 1. & XIV. cap. 8. pro Sylla, cap. 30. & epist. 4. lib. XV. Famil.*

Sub noctem progressus in concionem Cicero, populo, qui frequens aderat, quidquid in senatu actum erat exposuit ea oratione, quæ tertia in Catilinam extat & nona Consularis numeratur, *epist. 1. lib. II. ad Attic.*

E concione Cicero, ut Plutarchus scribit, in domum vicini a populo deductus fuit, eo quod domi cives in operto sacra Bonæ deæ a mulieribus & Vestalibus fierent. Ibi tum peracto sacrificio, cum ignis in ara jam extinctus putaretur, magna flamma e cineribus in altum sublata fuit. Quo ostento aliarum mentes perculsæ fuerunt: Vestales Terentiam Ciceronis conjugem maritum adire atque dicere jusserunt, quæ de patriæ salute agere instituisset, ea exequi ne dubitaret. Ostenti hujus mentio est quoque in Dionis Historia *lib. XXXVII.*

Postero die, pridie nonas Decembr. indicibus præmia constituta fuerunt, ut Cicero in *Catilin. IV. indicat, cap. 3.* Nonis Decembr. cum Cicero consul intelligeret, paratos esse, qui Lentulum & Cethegum eriperent, dispositis prædiis & senatu convocato, retulit, quid de iis fieri placeret, qui in custodiam traditi erant.

Primus D. Junius Silanus, quia consul

consul designatus erat, sententiam rogatus, extremum supplicium in eos decrevit. Ei assensu sunt deinceps multi, donec ad Ti. Neronem sententiæ dictio pervenit. Hunc censuisse Appianus ait, ut comprehensi in vinculis haberentur, quoad Catilina bello profligatus esset.

Cæsar deinde prætor designatus censuit, eos publicatis bonis in vinculis per municipia habendos. Huic sententiæ, ait Plutarchus, cum & æquitatis plena, & ab homine eloquentissimo dicta esset, momenti Cicero non parum addidit: surrexit enim atque in utramque partem disseruit; partim illam Silani, partim hanc Cæsaris sententiam defendens. Quibus verbis summam quartæ orationis in Catilinam comprehendit. In qua Cicero de duabus sententiis contrariis ita disputat, ut non obscure in severiorem Silani inclinet. Atque hæc est decima oratio Consularis: quam in senatu Nonis Decemb. habitam fuisse ipse *epist. 1. lib. II. ad Att.* scribit; ut satis mirari nequeam, Silvium & Curionem affirmare, illam orationem VII. Idus dictam fuisse.

Cæsar deinceps omnes assensos esse usque ad Catonem Appianus & Dio tradunt. Plutarchus ait, Q. Lutatium Catulum primum contraxisse.

Inde M. Porcius Cato tribunus pl. designatus, adhuc admodum adolescens, pene inter ultimos rogatus sententiam, tanta vi animi atque ingenii investus est in conjurationem ut ardore oris orationem omnium lenitatem suadentium societate consilii suspectam fecerit; sic impenden-

tia ex ruinis incendiisque urbis & commutatione status publici pericula exposuit; ita consulis virtutem amplificavit, ut universus senatus in ejus sententiam transiret. Hæc Vellejus *lib. II. cap. 35.* ut lege Ciceronem *pro Sextio, cap. 28.*

Facto igitur S. C. in Catonis sententiam, supplicium de Lentulo, Cethego, Statilio, Gabinio, Cæpario in carcere sumptum est. Atque ita M. Cicero suis consiliis, suis laboribus, sui capitis periculis, sine tumultu dicta esset, momenti Cicero sine exercitu, quinque hominibus comprehensis atque confossis, incensione urbem, internecone cives, vastitate Italiam, interitu rempubl. liberavit, in *orat. pro Sylla, cap. 11.*

Ad vesperum, cum Cicero, ut Plutarchus scribit, per forum se domum suam reciperet, non jam silentio cives, neque ordine illum deducebant: sed quocunque accesserat, omnes eum vocibus & plausu excipiebant, & servatorem ac conditorem patriæ appellabant. In foribus lampades & faces accensæ vicos & angustos clarissima luce collustrabant, pro rectis mulieres stabant, ut eum virum honorarent & spectarent, qui clarissimis viris comitatus tanto splendore per forum ascenderet. Atque hæc facta sunt Nonis Decembr. quas Cicero semper in ore habebat, ut scribit Brutus *ad Att. Vide epist. 9. lib. I. Fam. epist. 16. lib. I. & epist. 1. lib. X. ad Att.* In consulatu M. Tullius legem quoque de legationibus liberis tulit, ne, sicut antea, infinitum, sed annum tempus earum esset, *lib. III. de Legibus cap. 8.* Quæstor Ciceronis col. fuit T.

Fabius; *post Redit. in Senatu*, cap. 8. Antonii quaestor fuit P. Sextius, *pro Sextio*, cap. 3. Eodem anno Cicero consul L. Luculli curram triumphalem pene in urbem introduxit, *in Lucullo*, cap. 1. itaque Murenæ consulatum petenti exercitus totus Luculli, qui ad triumpham per eos dies venerat, praesto affuit, *pro Murena*, cap. 18. Eodem consule referente, primum decem dierum est supplicatio decreta Cn. Pompejo, Mithridatico bello, *in orat. de Prov. Consul. cap. 11.*

Haecenus consulatum Ciceronis descripsimus. De quo M. Crassus ita dixit, *Se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, Cicero accepit referre. Quoties conjugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium ejus videret*, *epist. 11. lib. I. ad Att.*

Maxime vero consulatum hunc Cn. Pompejus probavit, qui, ut Ciceronem primum decedens ex Syria vidit, complexus & gratulans, ejus beneficio patriam se visurum esse dixit, *Philipp. II. cap. 5.* Idem vir abundans bellicis laudibus, Ciceroni multis audientibus hoc tribuit, ut diceret; frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse, nisi ejus in republ. beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus, *lib. I. de Officiis, cap. 22.*

Ciceronem praeterea Q. Catulus princeps senatus & auctor publici consilii frequentissimo senatu parentem patriæ nominavit, *in Pisonem, cap. 3.* Neque solum Catulus, verum etiam multi alii saepe in senatu Ciceronem patrem patriæ nominarunt, ut ipse testatur *pro Sextio, cap. 57.*

In his Plutarchus numerat Catonem. De quo Appianus: *Cum Cato Ciceronem patrem patriæ appellasset, populus acclamavit: atque, ut quibusdam placet, haec appellatio primum Ciceroni tributa, inde ad Imperatores pervenit.* Hinc Juvenalis Satyra VIII. vers. 243.

Roma parentem,

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et Plinius *lib. VII. cap. 10.* M. Tullium sic affatur: *Salve primus omnium parens patriæ appellate.*

De Cicerone L. Gellius, vir clarissimus, in concione dixit, si ille consul, cum fuit, non fuisset, republ. funditus interiturum fuisse, *post Red. ad Quirites, cap. 7.* Idem civicam coronam Ciceroni deberi a republ. dixit, *in Pisonem, cap. 3.* Vide Gellium *lib. V. cap. 6.*

Cum extremis diebus anni hujus novi tribuni pl. quia a. d. IV. Id. Decembr. magistratum inibant (ut supra ad annum DCLXXXVI. demonstravimus) res eas, quas Cicero consul gesserat, vexare cuperent, ille P. Sextium Capua arcessivit cum eo exercitu, quem tum secum habebat: cujus adventu tribunorum conatus sunt retardati; *Cicero pro Sextio cap. 4.* Hos tribunos Plutarchus Metellum & Bestiam nominat: sed L. Calpurnius Bestia tribunatu jam V. Id. abierat, quod Manutius & Corradus ex Sallustio monuerunt.

Quintus autem Metellus Nepos novus tribunus pridie Kalend. Januarii Ciceronem consulem abeuntem magistratu concionis habendæ potestate privavit. Cujus injuria Ciceroni tamen honori summo fuit. Nam

cum

cum illenihil ei nisi ut juraret, permitteret, magna voce juravit verissimum pulcherrimumque jusjurandum. quod populus item magna voce ipsum vere jurasse juravit; *epist. 3. lib. V. Fam.* Juravit autem se patriam conservasse, ut Plutarchus & Dio scribunt, & ipse Cicero in Pisonem, cap. 3. *Ego, inquit, cum in concione abiens magistratu dicere a tribuno plebis prohiberer, quæ constitueram; cumque is mihi tantummodo, ut jurarem, permitteret; sine ulla dubitatione juravi, republicam atque hanc urbem mea unius opera esse salvam. Mihi populus Rom. univorsus illa in concione non unius diei gratulationem, sed eternitatem immortalitatemque donavit, cum meum jusjurandum tale atque tantum juratus ipse una voce & consensu approbavit. Quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur.* Hujus frequentia, qua abiens consulari domum fuit reductus, mentio est *in ep. 13. lib. I. ad Att.*

Anno Urbis 691, Ciceronis 45,

Consules fuerunt

D. JUNIUS SILANUS, L. LICINIUS MURENA.

Ab his Consulibus lata fuit lex Junia Licinia, qua, ut leges trinundino die promulgarentur, poena adjecta cavebatur. *Cic. Philipp. V. cap. 3.* Ubi lex Caecilia & Didia? ubi promulgatio trinundinum? ubi poena recentis lege Junia & Licinia? Ejusdem legis meminit *in Vatinius cap.*

14. & *ad Atticum ep. 9. lib. II. ep. 15. lib. IV.*

Initio hujus anni Catilina in agro Pistoriensi a C. Antonio proconsole cum exercitu caesus est; *Sallustius Catil. cap. 57. Dio lib. XXXVII. Livius lib. CIII.* Vicit cum praelio M. Petrejus, Legatus Antonii, de quo Cicero *pro Sextio, cap. 5.* Victo Catilina Antonius laureatos fasces, ut Obsequens scribit, in Macedoniam provinciam tulit, cui per triennium deinde praesuit. Quia vero Antonius in fasces insignia laurea praeferebat, imperator appellatus erat. Qua de re scripsi in Ligarianam. Itaque *Cic. ep. 5. lib. V. Fam.* qua Antonio T. Pomponium Atticum in Græciam proficiscentem hoc anno commendavit, Imperatori adscribit, quod Paulus Manutius sine causa miratur. Nam & Dio *lib. XXXVII.* aperte tradit, Antonium ob victoriam de Catilina, quamquam caesorum numerus infra legitimum esset, Imperatorem appellatum fuisse.

Metellus tribunus pleb. a. d. III. Non. Januar. ut est *epist. 2. lib. V. Famil.* cum agere coepisset, non in senatu, ut vir doctus annotavit, sed ad populum, *in ep. quibus, ut Dio loquitur* (fuisse autem diem comitialem vetus Kalendarium ostendit) tertio quoque verbo orationis suæ Ciceronem appellabat, cum clamaret, non licuisse ei, Lentulum, Cethegum & reliquos cives indicta causa necare: atque hoc crimen verbo Ciceroni, re senatui intendebatur, auctore Dione. Cicero Metello forti animo resistit, & orationem Metellinam contra concionem Metelli scripsit, cum ille prior scripsisset, *epist.*

epist. 10. lib. I. & epist. 12. lib. III. ad Att. Meminit Quintilian. lib. IX. cap. 3. Gellius lib. XVIII. cap. 17. Priscianus lib. IX. & X. Tunc etiam Metellus Celer, qui Galliam provinciam pro consule obtinebat, ad Ciceronem misit epist. 1. lib. V. Famil. querens Nepotem fratrem suum ab eo oppugnatum: cui Cicero epist. 2. respondet.

Hoc anno ex indicio L. Vettii equitis R. qui de Catilinæ sociis in urbe remanserant partim præsentibus, partim cum citati non respondissent, damnati sunt, ut Dio scribit. In his fuerunt P. Autronius, Ser. Sylla, L. Vargunteus, M. Porcius Læca, C. Cornelius, quos Cicero in orat. pro Sylla, cap. 2. nominat. Damnati sunt lege Lutatia de vi publica: quod indicant hæc verba Ciceronis pro Cælio, cap. 29. *Quam legem Q. Cælius armata dissensione civium, resp. extremis penes temporibus, tulit: quæque lex, sedata illa flamma consularis mei, fumantes reliquias conjurationis extinxit.*

Tum L. Torquatus, qui P. Cornelio Syllæ consulatum ante triennium eriperat, ejusdem nomen de duplici conjuratione detulit. De prioribus, quæ L. Tullo, M. Lepido coacta sunt, Q. Hortensius; de posteriore Cicero, qui illam anno superiore oppræferat, defendit oratione illa, quæ pro P. Sylla extat. Quam hoc tempore, condemnatis aliis conjuratis, habitam esse illa verba, cap. 32. argumento sunt: *Severitatem judiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigata.* Huc accedit, quod homines docti tribunalum illum

quem Cicero ad lugendos conjuratos ex illis relictum videri ait, cap. 10. Metellum Nepotem esse non sine causa putant.

Eodem tempore, cum Sylla reus esset, domum Cicero in Palatio emit, ut Gellius scribit lib. XII. cap. 12. Domus emptæ a se meminit epist. 10. lib. I. ad Att. quam scripsit mense Januario anni sequentis. Quare non dubito, quin extremo hujus anni mense, cum Q. Fufius Calenus tribunatum pl. inivisset, Cicero scripserit epist. 6. lib. V. Famil. ad P. Sextium, qui, cum anno superiore C. Antonii consulis quæstor fuisset, hoc anno pro quæstore cum eodem in Macedonia erat. Vide orat. pro Sextio, cap. 5.

Cn. Pompejus, confecto jam bello Mithridatico, literas publice miserat: in quibus, quod gratulationem de rebus a se in urbe gestis prætulerat, Cicero cum eo expostulat epist. 7. lib. V. Famil.

P. Clodius Ap. F. adolescens audax & insolens, Pompejæ uxoris C. Cæsaris amore captus, extremo hoc anno, cum Bonæ Deæ in domo Cæsaris pro populo fieret, in opertum cum veste muliebri venit; sperans se, quod imberbis esset, clam ingressum, ad Pompejam perventurum. Sed dum in amplis & laxis adibus oberrat, ab Aureliæ matris Cæsaris ancilla conspicitur, nomenque rogatus, cum se Auram pedisequam Pompejæ quærere dixisset, ex voce agnoscitur, & a mulieribus in cubiculo ancillæ, cum qua domum ingressus erat, deprehenditur atque foras eicitur, ut Plutarchus in Cicerone & Cæsare scribit. Cicero in orat. de Harusp. Resp.

Resp. cap. 21. ait illum ancillarum beneficio emissum esse. Tu vide epist. 10. & sequentes lib. I. ad Atticum.

Anno Urbis 692, Ciceronis 46,

Consules fuerunt

M. PUPIUS PISO, M. VALE-
RIUS MESSALA.

P. Clodii facinore patefacto, a Virginibus & Pontificibus id nefas est decretum: Cæsare deinde uxori nuntium remisit, & Clodium tribunus pl. accusavit, auctore Plutarcho in Cæsare. Accusatorem Clodii Cicero de Harusp. Resp. cap. 17. Lentulum nominat. Clodium incesti crimine a tribus Lentulis accusatum fuisse Valerius lib. IV. cap. 2. tradit. De Clodii judicio vide epist. 13. lib. I. ad Att. In eo M. Tullius testis productus, cum Clodius crimen ita rescleret, ut decreet, se illa nocte non Romæ, sed longe ab urbe Interamnæ apud Cassinium Scholam fuisse, Cicero contra pro testimonio dixit, illum ad se domum venisse & de quibusdam rebus egisse. Id quod verum erat. Plutarchus, Cicero pro Domo, & Milone, ibidemque Asconius, Quintilianus lib. IV. cap. 2. Valerius lib. VIII. cap. 5.

Absoluto Clodio, Cicero cum eo Idibus Maji in senatu contendit, ep. 13. lib. I. ad Att. Hoc anno Q. Tullius Cicero, M. frater prætor fuit: cumque prætores provincias sortirentur, Q. Ciceroni Asia obtigit, ep. 12. lib. I. ad Att. Obtinuit eam provinciam per triennium, cum L. Va-

Tom. IX.

lerio Flacco successisset, ut ex orat. pro Flacco, cap. 14. intelligitur.

Eodem anno censores creatos fuisse, & lustrum condidisse, ex lib. I. ad Att. & Dionis lib. XXXVII. factis notum est. Hi Onuphrio sunt P. Servilius Isauricus & Mam. Æmilium Lepidus.

Ante hos Censores Ciceronem pro Archia dixisse, hæc verba orationis, cap. 5. quæ ex tanto numero interpretum nemo adhuc exposuit, argunt: *Est enim obscurum, proximis censoribus hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quæstore fuisse in Asia, primis Julio & Crasso nullam populi partem esse censam.*

L. Julium Cæsarem & P. Licinium Crassum censores fuisse primos post datam civitatem Archiæ anno DCLIV. diximus. Tertio anno post L. Marcius Philippus & M. Perperna censores lustrum LXXVI. fecerunt, quo tempore Archias in Asia fuit cum Lucullo quæstore, qui per multos annos admirabili quadam laude provinciæ præfuit; Cicero in Lucullo, cap. 1. Censura deinde intermissa fuit usque ad annum urbis DCLXXXIII. quo L. Gellius, Cn. Lentulus lustrum LXXVII. fecerunt, cum Lucullus in Asia bellum contra Mithridatem administraret. Arque hi Censores proximi ante Ciceronis consulatum censum egerunt. Nam qui Cotta & Torquato coacti creati fuerunt, propter dissensionem abdicarunt: illi autem, qui anno insequenti iis successerunt, intercedentibus tribunis pl. nihil agere potuerunt. Auctor Dio lib. XXXVII.

Itaque M. Tullius post consulatum ante

V v

ut est in orat. pro Calio, cap. 29. & 31.

Antonium apud Cn. Lentulum Claudianum (sic lego ex libris olim impressis) reum factum esse a Q. Fabio Maximo Cicero in Vatinius, cap. 11. demonstrat, sed, an de eodem crimine Cælius & Maximus accusarint, mihi non constat. Hoc Dio lib. XXXVIII. scribit, Antonium de Catilinæ conjuratione in iudicium adductum, propter male administratam provinciam condemnatum fuisse. Cicero vero pro Calio ait, c. 31. Antonio nocuisse opinionem maleficii cogitati. Antonium condemnatum in Cephalenia exulavit, auctore Strabone lib. X. nec a M. Antonio fratris filio cum aliis exulibus restitutus fuit, Philipp. II. cap. 23.

De sua defensione Cic. pro Domo, cap. 16. ita inquit: Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quadam de republ. que mihi visa sunt ad illius miseri causam pertinere; hæc homines improbi ad quosdam viros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt: hora nona, illo ipso die, in es adoptatus. Hinc Suetonius in Julio, cap. 20. Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum ejus, frustra jamprius a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die horaque nona traduxit.

Transiit Clodius ad plebem adoptione, quæ arrogatio dicitur. Adoptatus fuit a P. Fontejo. Contra quam adoptionem Cicero pro Domo sua disputat. De eadem Sueton. in Tiberio, cap. 2. P. Clodius ob expellendam urbem Ciceronem plebejo homini at-

que etiam natu minori in adoptionem se dedit. In hac adoptione Cæsar legem Curiatam tulit, Pompejus in auspicio fuit, epist. 7. & 12. lib. II. ad Att. de Harusp. Resp. cap. 23. Tullius mense Aprilis & Majo extra urbem Antii, in Pompejano, Formiano & Arpinati in literis vixit: ibi que epist. quarta & seqq. usque ad 18. lib. II. ad Atticum misit.

Attico deinde in Epirum profecto, Cicero se Romam recepit, & ea, quæ in sequentibus epistolis leguntur, ad Atticum scripsit. Consiliis publicis nullis, ut est epist. 23. intererat, totumque se ad forensium operam laboremque contulerat.

Tum A. Thermus bis Cicerone defendente absolutus est, pro Flacco, cap. 39. Tum quoque L. Valerius Flaccus, qui ex pretura, quam Cicerone consule gesserat, Asiæ provinciam obtinuerat, a D. Lælio repetundarum accusatus, a Q. Hortensio & M. Cicerone defensus est. Ciceronis oratio extat: de Hortensii defensione vide epist. utr. lib. II. ad Attic.

Hoc anno P. Vatinius, qui in Dionis libris Πέντος & Αΐντος non sine mendo nominatur, tribunus plebis Cæsari consuli in omni re obsecutus est, eaque gessit, quæ a Cicerone in interrogatione in Vatinium reprehenduntur.

Lege Vatinia Cæsari data in quinquentium fuit Gallia citerior cum Illyrico, & tribus legionibus, quibus Senatus Galliam ulteriorem cum alia legione adjecit. Dio, lib. XXXVIII. Plutarchus, Sueton. in Jul. cap. 22. & Orosius, lib. VI. cap. 7.

In hoc imperio Cæsar Ciceronem sibi

sibi legatum esse volebat, lib. II. ad Att. ep. 19. & epist. 18. A Cæsare, inquit, valde liberaliter invitior in legationem illam, sibi ut sim legatus. Et de Provinciis Conf. cap. 17. Me, ut sibi essem legatus, non solum suavis, verum etiam rogavit.

Consul Cæsar leges multas tulit, quæ ab ipso Julii sunt appellatæ. De quibus Dio, lib. XXXVIII. & Cicero de Harusp. Resp. cap. 23. Tum leges Julias, contra auspicia latas, & hic & in concionibus dicere.

Tulit præterea, ut ager Campanus iis, qui ternos pluresve liberos haberent, divideretur, Suetonius in Jul. cap. 20. & Vellejus, lib. II. cap. 24. Curatores etiam, qui agros dividerent, constituit vigintiviros ex iis, qui plurimos honores gessissent, atque ad eam rem quam maxime idonei essent, auctore Dione initio lib. XXXVIII. Suetonius quoque in Augusto, cap. 4. vigintiviros agrum Campanum plebi Julia lege divisisse ait. In his fuit Colconius. Quo mortuo Cicero in ejus locum invitatus fuit, ep. 19. lib. II. ad Att. In iisdem fuit Cn. Tremellius Scrofa, quo de Varro, lib. I. de Re Rust. cap. 2. Nominat eisdem Frontinus & Plinius, lib. VII. cap. 52. Sed Cicero vigintiviratum repudiavit, quod Quintilianus, lib. XII. cap. 1. scribit, & ipse, epist. 2. lib. IX. ad Attic. de Cæsare inquit, Repudiari se totum, magis etiam quam olim in vigintiviratu putabit; ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. Patriculus quoque lib. II. cap. 45. in commemoratione

exilii Ciceronis addit: Hoc sibi contraxisse videbatur Cicero, quod inter vigintiviros dividendo agro Campano esse nolisset.

Hic scrupulum injicit oratio de Provinciis Conf. in qua, cap. 17. Cicero ait, se a Cæsare fuisse rogatum, ut quinquéviritum acciperet, eumque se oblatione quadam sententia repudiassent. Præterea quinqve viri nominantur ep. 7. lib. II. ad Att. Sunt viri doctissimi, in rebus Romanis cognoscendis diu multumque versati, qui scribant Cæsarem ad æstimationem agri Campani viginti-viros creasse: ac præterea quinqve, qui æstimatum dividerent. Dant illi quidem testem in hanc rem Dionem: sed verba, quibus hoc demonstraretur, in Græca ejus historia invenire equidem adhuc nulla potui.

Comitiis tribunicis P. Clodius Pulcher tribunus plebis factus fuit opera Cæsaris, ut scribit Dio, & Plutarchus in Cæsare. Ersi autem Pompejus Clodium omni cautione, federe, execratione devinxerat, nihil in tribunatu contra Ciceronem esse facturum, ut est pro Sextio, cap. 7. ille tamen in fide non mansit: sed tribunus plebis factus, continuo se in Ciceronem convertit. Qua de re dicemus, si prius illud admonuerimus, hunc tertium fuisse annum imperii Q. Ciceronis in Asia. Quo ad duos priores adjuncto, M. Cicero epistolam illam pulcherimam, quæ est prima lib. I. ad Q. Fratrem, misit, in qua omnia præcepta bene administrandæ provinciæ ita persequitur, ut amplius nihil requiri possit. Ejusdem anni ultimis mensibus scripsit epistolam secundam ad

342
ad Fratrem, ut ex ipsa cognoscitur.

Anno Urbis 605, Ciceronis 49,

Consules fuerunt

L. CALPURNIUS PISO CÆSONIUS, A. GABINIUS.

Prætores hujus anni a Suetonio in *Julio*, cap. 23. nominantur duo, C. Memmius & L. Domitius. C. Memmius prætorem ex lege Licinia & Junia edidisse, ut Vatinius adesset die tricesimo, Cicero in *Vatinium* ait. Piso & Gabinius sunt duo funestissimi; non consules, sed latrones atque evertores republicæ, quos suis coloribus Cicero multis locis depinxit: ut in orat. post *Reditum*, cap. 4. pro *Domo*, cap. 9. pro *Sextio*, cap. 7. de *Provine*. Conf. cap. 3. in *Pisonem*, cap. 4. & alibi. His consilibus sedentibus, inspectantibus atque adeo adiutantibus, M. Tullius conservator patriæ a sceleratissimo tribuno plebis in exilium ejectus est.

Clodius enim, ut Dio, lib. XXXVIII. scribit, sperans, facile se Ciceronem oppressurum, si prius senatum, equites & plebem sibi conciliasset, quatuor leges, populares illas quidem, sed reipublicæ perniciosas, initio hujus anni, quod Cicero in *Pisonem*, cap. 4. significat, tulit: unam, ut frumentum populo gratis daretur; alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo fervaret; tertiam de collegiis restituendis, novisque instituendis; quartam, ne quem Censores in senatu legendo præterirent, neve qua iugominia afficerent, nisi qui apud

M. T. CICERONIS

eos accusatus & utriusque Censoris sententia damnatus esset. Hæc A. Sconius in *Pisonianam*; Dio, lib. XXXVIII. & Cicero passim.

Alias deinde rogationes idem Clodius uno eodemque tempore promulgavit, unam de provinciis consulum nominatim, alteram de Ciceronis pernicie, ut ait pro *Sextio*, cap. 10. Pactus enim cum consilibus, Gabinius Syriam, Babylonem, Persas; Pisoni Achajam, Thessaliam, Græciam, Macedoniam, omnemque Bæotiam dedit: Cicero de *Provinciis* & in *aliis Orationibus*.

Ad Ciceronis perniciem lex illa pertinebat, qua tulit, Qui civem Romanum indemnatum interemisset, ei aqua & igni interdiceretur: *cujus verbis etsi non nominabatur Cicero, tamen solus petebatur*, inquit Paternulus, lib. II. cap. 45. Idemque scribit Dio, lib. XXXVIII. atque idcirco Tullius hoc privilegium appellat, vide orat. pro *Domo* cap. 14. Reus igitur Cicero, ut *Plutarchus* scribit, vestem mutavit, & sordidatus populo supplicavit. Tum Clodius illi omnibus vicis occurrebat stipatus hominibus contumeliosis & temerariis, qui petulanter mutationem vestis & habitum Ciceronis exagitantem, multisque locis luto & lapidibus in eum coniecit, supplicationes impediabant.

Cum Cicerone tamen primum omnis fere ordo equestris vestem mutavit: eumque nobilissimi adolescentes numero ad viginti millia fordidati, deprecatores ejus salutis, comitabantur. Deinde cum senatus frequens convenisset, ut vestem tanquam in publico lectu mutandam

cen-

HISTORIA.

345

cenferet, idque consules veterent, & Clodius cum armis ad curiam versaretur, senatores non pauci e senatu, vestibus discissis & clamore sublato, se proriperunt. Hactenus *Plutarchus*. Dio, lib. XXXVIII. tradit, equites in Capitolium tunc convenisse, atque ad consules & senatum misisse legatos non solum e suo ordine, verum etiam senatores duos, Q. Hortensium & C. Curionem, qui pro Cicerone deprecarentur. Unde Cicero pro *Sextio*, cap. 11. ait: *Cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe cunctaque Italia convenisset, vestem mutandam omnes meque omniratione defendendum putarunt*.

Erat tum senatus in æde Concordiæ, & Gabinius consulem, Pisonem absente, orabat. Equites quoque Romani, & omnes boni veste mutata se pro Ciceronis capite ad pedes Gabinii proiecerunt: quorum precibus ab illo repudiatis, vir incredibili fide, magnitudine animi, constantia, L. Mummius, ad senatum de republica revertit, senatusque frequens vestem pro Ciceronis salute mutandam censuit, pro *Sextio*, cap. 11. Dio hunc Mummius vocat L. Ninnium Quadratum, & scribit, eum populo auctorem fuisse, ut tanquam in aliqua publica calamitate vestem pro salute Ciceronis mutaret. Pro me, inquit Cicero post *Reditum ad Quir.* cap. 3. *senatus hominumque præterea viginti millia vestem mutaverunt*. Sed consules edixerunt, ut ad suum vestitum senatores redirent. Vide *orationes post Reditum*, pro *Domo*, pro *Sextio*, & in *Pisonem*.

Tum Gabinius L. Ælium Lamiam equestris ordinis principem relegavit,

quod Dio lib. XXXVIII. dicit, *et tunc potestas iſtius*. Meminit Cicero post *Reditum* in Senatu, pro *Sextio*, in *Pisonem*, & epist. 16. lib. XI. Famil.

Itaque Cicero, non solum a consilibus, verum etiam a Cn. Pompejo proditus & derelictus, maluit urbe cedere, quam bonorum vitam servis armatis objicere, quod ipse in *Orationibus* non semel testatur. Habebat domi suæ Minervæ signum, idque longo tempore religiosissime coluerat. Cum autem ex urbe discessurus esset, hoc signum in Capitolium delatum ibi dedicavit & subscripsit, MINERVÆ CUSTODI URBS. *Plutarchus*, & Dio. Hæc est illa Minerva custos urbis, de qua Cicero, epist. 25. lib. XII. *Familiar.* & lib. II. de *Legibus*, cap. 17. Dio, lib. XLV. *Adversus Poraxidam* nominat.

Discedentem M. Tullium omnes boni fientes persecuti sunt, ut ipse pro *Domo*, ait cap. 22. Cessisse urbe Ciceronem puto mense Martio extremo. Nam, ut ex *Plutarchi Cæsare*, & primo *Commentario de Bello Gallico*, cap. 6. intelligitur, cum Helvetios a. d. v. Kal. Apr. de finibus suis exire constituisse Cæsar cognovisset, maturavit ab urbe proficisci. Atque octavo die ad Rhodanum pervenit. Neque tamen prius Cæsar ad exercitum abiit, quam Ciceronem per Clodium Italia expulisset, auctore *Plutarcho*.

Ubi compertum fuit Ciceronem discessisse, Clodius de exilio ejus ad populum tulit, atque edictum proposuit, ut illi aqua & igni interdiceretur, & ne intra quingenta millia passuum ab Italia recto reciperetur.

retur. Hæc Plutarchus in *Cicerone*, quibus gemina scribit *Dio*, lib. XXXVIII. in eo tamen dissentit, quod Cicero lege Clodia irrogatum fuisse ait, ne intra stadium tria millia septingenta quinquaginta, id est, millia passuum CCCLXIX. fere, ab urbe illi esse liceret. Cicero, *epist.* 4. lib. III. *Ad Att.* in lege hoc correctum fuisse ait, ut sibi ultra quadringenta millia liceret esse. *Dio* hoc quoque legi adjectum fuisse tradit, ut si Tullius intra spatium definitum visus fuisset, & ipse, & qui eum recepissent, impune interficerentur. Hinc Cicero *pro Domo*, cap. 20. *Pœna est, qui receperit: quam omnes neglexerunt.* Pœnam neglectam fuisse, omnibus reverentibus M. Tullium, comiterque expipientibus & prosequentibus, *Plutarchus* quoque scribit.

Clodius præterea villas Ciceronis ejecti inflammavit, & domum in Palatio incendit, atque in area templum Libertatis extruxit, *Plutarchus*, *Dio* & Cicero *pro Domo*, cap. 42. Bona diripiebantur atque ad consules deferbantur. Columnæ marmoreæ ex ædibus ad socrum Pisonis portabantur: in fundum Pisonis vicini consulis, non modo instrumenta aut ornamenta villæ Tullianæ, sed etiam arbores transferebantur. Hæc Cicero *pro Domo*, cap. 24. *post Reditum in Senatu*, cap. 7. *pro Sextio*, cap. 24. & in *Pisonem*, cap. 11. Templum Libertatis, *res idædificæ*, Cicero, II. lib. *de Legibus*, cap. 17. templum Licentiæ vocat.

Pulsam M. Tullium pedibus iter per Lucaniam Siciliam versus fecisse

Plutarchus scribit. Naryce Locridis fuit VI. Idus Aprilis, ibique scripsit epistolam secundam lib. III. *ad Att.* Inde Cicero Vibonem venit, quod est oppidum Lucaniæ ad fretum, & a Locris conditum prius Hipponium appellatum fuit, *Strabo* lib. VI. *Cæsar* III. *de Bello Civili*, cap. 101. Ibi, ut *Plutarchus* scribit, Vibius homo Siculus, qui cum alia multa commoda ex Ciceronis amicitia perceperat, tum eo consule præfectus fabrum fuerat, illum in ades quidem non recepit, sed fundum se ipsi assignaturam denunciavit. Sic illa *Plutarchi* verba, *ἡμεῖς δὲ καταγράφω ἐπιγράψω*, ego jam pridem converteram: cum præsertim alibi quoque verbum *καταγράφω* pro attribueret & assignare usurpatum notassem, ut *περὶ φιλαδέφφου ἑταροῦ δὲ, παλαιῆς ἔπειρας οὐσίας ἔργου καταγράφω, ὑπὲρ οὐρανόθεν ἔργου ἀποδοῦναι διανομῶμαχαι*. Merito igitur Xylander noster a Bocchi & Corradi falsis interpretationibus discessit.

Cicero se ad Vibonem in fundo Sicæ fuisse ad Atticum scribit *epist.* 2. & 4. lib. III. Siciliam, quam Cicero petebat, eo tempore obtinebat C. Virgilius (*Γαῖος Οὐγγύριος* est apud *Plutarchum*) prætor is Ciceroni scripsit, ne in Siciliam veniret. Quare consilio repente mutato iterum a Vibone Brundisium terpetere contendit, ut ipse *pro Plancio* cap. 4. enarrat. In eo itinere III. Idus Apr. Thurii scripsit *epist.* 5. lib. III. *ad Att.* & XIV. Kal. Maij Tarenti sequentem. Eodemque die se Brundisium venisse *epist.* 7. ejusdem libri scribit. Urbem ipsam ingressus non est: sed in hortos M. Lenii

Flac-

Flacci se contulit, *pro Plancio*, cap. 41. meminit etiam in *Sextiana*, cap. 63. Apud M. Lenium dies XIII. fuit, *epist.* 4. lib. XIV. *Famil.*

Pridie Kal. Maji, cum Brundisio proficiscens Dyrrhachium vento secundo transmitteret atque adversus se alto reflasset, rejectus est: deinde iterum in altum proventus Dyrrhachium pervenit. Ubi, cum e navem egressurus esset, terræmotum & maris convulsionem extitisse ferunt; unde haruspices conjiciebant, illius exilium non fore diuturnum, quod hæc mutationis signa essent. Hæc *Plutarchus*. Dyrrhachio aliorum dierum viam in Macedoniam ad Planciumque perrexit, & cum eo Theffalonicam X. Kalend. Junii venit, *pro Plancio*, cap. 41. & *epist.* 8. lib. III. *ad Att.* Theffalonicæ Cn. Plancius sua liberalitate Ciceronem per menses septem retinuit. Quo tempore plures epistolas ad Atticum scripsit, quæ lib. III. ab octava usque ad XXII. leguntur.

Interim Q. Cicero, cum jam Asiam per triennium obtinisset, de provincia ante Kal. Maji deceffit, *epist.* 9. lib. III. *ad Att.* Fratrem aliquanto post suum discessum ex provincia venisse ait *pro Domo*, cap. 23. meminit quoque in *Sextiana*, cap. 31. Itaque M. Cicero Idibus Junii ad eum misit *epist.* 3. lib. I. & deinceps sequentem: Tertio Non. Octob. Theffalonica ad Terentiam uxorem misit *epist.* 2. lib. XIV. *Famil.*

Redeamus nunc ad acta urbana. Cicerone expulso Clodius legem promulgavit de Ptolemæo rege Cypri, ut bona ejus publicarentur, & regnum

Tom. IX.

(a) Domi tenus] Forte, Domitenus. Vide Tomo nostro VI. pag. 251. col. 2.

in provincia formam redigeretur: idque negotium M. Catoni mandatum est, quo de Cicero sapere, *Plutarchus* in *Catone*, *Appianus* l. II. *Dio* lib. xxxvii. Kal. Junii, ut est in orat. *pro Sextio*, cap. 27. decrevit Senatus frequens de Ciceronis reditu, dissentiente nullo, referente L. Mummius tribuno pl. interceffit Ælius Ligus. Pompejus quoque illo tempore se accusans, ut *Plutarchus* scribit, quod Ciceronem prodidisset, de illius reditu, amicorum opera adjutus, agere cepit.

Resistente Clodio placuit Senatui, nihil in rep. decernere, nulla de re agere, nisi Cicero ab exilio revocaretur. Hinc Cicero *pro Sextio*, cap. 31. *Omnia senatus rejiciebat, nisi de me primum consules retulissent.* Et in *Pisonem*, cap. 13. *An tum eratis consules, cum quacunque de re verbum facere cœperatis, aut reserare ad senatum, cunctus ordo reclamabat: ostendebatque, nihil esse vos acturos, nisi prius de me retulissetis?* De eadem re vide *epist.* 24. lib. III. *ad Att.*

Interit deinde consilium de interitu Cn. Pompeji, ait Cicero *pro Sextio*, cap. 32. quam rem Alconius in *Milonianam*, cap. 14. sic exponit: Cum III. Idus Sext. Pompejus in senatum venisset, dicitur seruo P. Clodii sicam excidisse, eaque ad Gabinium consulem delata dictum est, seruo imperatum a P. Clodio, ut Pompejus occideretur. Pompejus statim domum rediit, ex eo (a) domi tenus. Et Cicero *pro Milone*, cap. 17. *Comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompejum interficiendum collocarat. Exortus est consueti sic de manibus, caruit foro*

X x

Pom-

Pompejus postea, caruit senatu, caruit publico. Huc pertinet illud Paradoxo IV. *Anno senatum tua sic deprehensa est.* Et in Pisonem, cap. 12. *Deprehensus cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompejum interimendum collocatum fuisse constabat.* Meminit etiam pro Domo, cap. 25.

Quarto Kalend. Novembris octo tribuni pl. de Ciceronis reditu legem promulgarunt, iisdemque referentibus P. Lentulus, cos. designatus, præstantissimam de Cicerone sententiam dixit, pro Sextio, cap. 32. *post red. in Senatu, cap. 4. & epist. 23. lib. III. ad Att.* Thesalonica Cicero se Dyrrhachium recepit: ibique xv. Kal. Decemb. scripsit ad Terentiam ep. 1. lib. XIV. *Famil. & partem epistole 22. lib. III. ad Att.* Pridie Kal. Decemb. inde misit ad Terentiam epist. 3. lib. XIV. & ad Atticum epist. 23. lib. III. & deinceps quatuor reliquas ejusdem libri. Exierunt deinde paludati in provincias consules, Piso in Macedoniam, Gabinius in Syriam, Cicero pro Sextio, cap. 33.

IV. Idus Decemb. novi tribuni pl. T. Annii Milo, P. Sextius, C. Sestilius, M. Cispus, T. Fadius, M. Curtius, C. Messinius, Q. Fabricius, Sex. Atilius Serranus & Numerius Quintius, magistratum inierunt, pro Sextio, cap. 33. & *post Reditum in Senatu, cap. 8.*

Anno Urbis 696, Ciceronis 50,

Consules fuerunt

P. CORNELIUS LENTULUS
SPINTHER, Q. CÆCILIUS
METELLUS NEPOS.

Prætores eodem anno fuerunt L.

Cæcilius, M. Calidius, C. Septimius, Q. Valerius, P. Crassus, Sex. Quintilius, C. Cornutus & Ap. Claudius Pulcher, Cicero *post Reditum in Senatu, cap. 9.*

Kalendis Januarii P. Lentulus simulac de solemnibus religione retulerat, nihil humanarum rerum sibi priusquam de Cicerone agendum judicavit. Tum princeps rogatus sententiam L. Cotta dixit, nihil de Cicerone actum esse jure, nihil more majorum, nihil legibus, propterea que lege illi opus non esse: verum Pompejus censuit, ut ad Senatus auctoritatem populi beneficium adungeretur. Atque eo die consecuta res esset, nisi Sex. Atilius tribunus plebis non ausus intercedere, noctem sibi ad deliberandum postulasset. Hęc Cicero *post reditum ad Quirites, cap. 5. pro Domo, cap. 26. pro Sextio, cap. 34. & lib. III. de Legibus, cap. 19.*

Postea res acta est in Senatu alia nulla, & cum variis rationibus impediretur, voluntate tamen perfecta senatus, causa ad populum VIII. Kal. Feb. fuit delata, quo die Clodiani, cæde in foro maxima facta, flumine sanguinis reditum Ciceronis intercludendum putaverunt, *post Reditum ad Quirites, cap. 5. & pro Sextio, cap. 35.*

Clodius enim, ut Dio lib. XXXIX. scribit, illo die cum lex ad populum ferretur, acceptis a fratre Appio gladiatoribus, quos ille in funere Marci propinqui sui daturus erat, impetu in multitudinem facto, multos vulneravit multosque occidit. Tum in foro tribuni plebis vulnerati fuerunt, & Q. Cicero inter cadavera

tamquam occisus jacuit, *Plutarchus & Cicero pro Sextio, cap. 35.* Crudelissima cædis eo tempore in foro factæ mentio est etiam in *Miloniana, cap. 14.*

Clodium Milo tum de vi postulavit: sed in judicium non adduxisse Dio scribit, quod nondum creati essent Quætores, per quos judicium sortitionem fieri oporteret, Neposque Prætori edixisset, ne quod judicium ante, quam iudices sorte deligerentur, fieri pateretur. Quætores autem, nisi habitis prius comitiis ædilitiis, quibus, hac de causa mora potissimum afferebatur, creati non poterant. In hanc sententiam Dio: Cicero vero in *Sextiana* ait cap. 41. consulem, prætorem, tribunum plebis nova novi generis edicta proposuisse: ne reus adesset, ne citaretur, ne quæteretur; ne mentionem omnino cuiquam judicium, aut judiciorum facere liceret. Quo pertinet illud de Harusp. Respons. cap. 24. *Resisterunt etiam, ne causam diceret.*

Quare, cum Milo videret judicia esse sublata, ne Clodius omnia vi posset efficere, curavit, inquit idem *post Redit. in Senatu, cap. 8.* Emit enim gladiatores, ut Dio scribit. De quibus Cicero lib. II. de Officiis, cap. 17. *Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emptis reipublice causa, que salute nostra continebatur, omnes P. Clodii conatus furoresque compressit.* Senatus autem multo ante quam lex de Ciceronis reditu fuit lata, gratias agendas censuit civitatibus iis, quæ M. Tullium civem optime de republica meritum recepissent, *pro Domo, cap. 32. in Pisonem, cap. 15. Parvad. IV.*

& *Plutarchus.* Idem decrevit, ut qui provincias cum imperio obinerent, qui quætores legatique essent, salutem & vitam Ciceronis custodirent, *pro Sextio, cap. 60.* Idem ad M. Tullii salutem auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui rempublicam salvam esse vellent, imploravit, in *Pisonem, cap. 15.*

Factum enim S. C. fuit, ut literis consularibus cuncta ex Italia omnes, qui rempublicam salvam vellent, convocarentur, *pro Sextio, cap. 60. post Redit. in Senatu, cap. 9. & pro Domo, cap. 27.* Cum igitur Ciceronis capitis servandi causa Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota convenisset, Lentulus consul senatum frequentissimum in Capitolium convocavit, in *Pisonem cap. 15. & post Redit. in Senatu, cap. 10.* Ibi tum in templo Jovis Opt. Max. Q. Metellus Nepos consul, qui Cicero vel maxime ex magnis contentionebus reipublice fuerat inimicus, permotus cum auctoritate senatus, tum P. Servilii incredibili gravitate dicendi, absens cum M. Tullio rediit in gratiam, *post Redit. in Senatu, cap. 10. pro Sextio, cap. 33. & 62. & de Provinciis Cons. cap. 9.* Hic cum mitissimam orationem in senatu habuisset, Cicero ad eum misit epist. 4. lib. V. *Fam.* in qua studium & auxilium ejus implorat.

Illo vero die, cum CCCCX. senatores magistratūque omnes in Capitolio adessent, Cn. Pompejus de scripto sententia dicta, uni Cicero patrie conservatæ testimonium dedit: cujus sententiam frequentissimus senatus, uno P. Clodio dissentiente, secutus, M. Tullium ab exilio re-

vocavit, post Redit. in Senatu, cap. 10. pro Sextio, cap. 61. & pro Milone, cap. 15. De hoc S. C. in æde Jovis Mariana factio, Cic. lib. I. de Divinit. cap. 28. & Valerius, lib. I. cap. 7. Faciebat eodem die ludos in teatro consul, quo cum ipse & senatores spectatum & senatu venissent, S. C. illud, de Ciceronis reditu factum, frequentissimo teatro, incredibili clamore & plausu comprobatum est, pro Sextio, cap. 55. & lib. I. de Divinat. cap. 28.

Postridie de Ciceronis salute P. Lentuli consulis, Cn. Pompeii, ceterorumque principum, in his P. Servilii & L. Gellii, celeberrimæ & gravissimæ conciones fuerunt, post Redit. ad Quirites, cap. 6. & in Senatu, cap. 11. pro Sextio, cap. 50. in Pisonem, cap. 15. Eodemque die decretum in Curia fuit, populi ipsius Romani & eorum, qui ex municipiis convenerant, admonitu; ne quis de cælo fervaret; ne quis moram ullam afferret. Si quis aliter fecisset, eum plane everlorem Reipublicæ fore, idque senatum gravissime laurum: & ut statim de ejus facto referretur. Addidit etiam senatus illud: nisi diebus quinque, quibus agi de Cicerone potuisset, esset actum, rediret in patriam dignitate omni recuperata.

Decrevit eodem tempore senatus, ut iis, qui ex tota Italia salutis M. Tullii causa convenerant, agerentur gratiæ, atque ut iidem ad res redeuntes, ut venirent, rogarentur, pro Sextio, cap. 62. post Redit. in Senatu, cap. 9. & 11. & in Pisonem, cap. 15. Legem deinde omnes magistratus, præter Appium prætorem,

duosque tribunos plebis N. Quintium & Sex. Atilium, ex S. C. promulgaverunt, in Pisonem, cap. 15. Cum ferenda legis dies, qui fuit pridie Non. Sextil. venisset, & Lentulus consul idemque lator legis comitia centuriata in campo Martio haberet, P. Clodius legem de more diffusit, quod Dio lib. XXXIX. plane scribit, & Cicero pro Domo, cap. 33. ita significat: Illa fuit pulchritudo populi Romani, illa forma, quam in campo vidisti tum, cum etiam tibi contra senatum totiusque Italie auctoritatem & studium dicendi potestas fuit. Et in Sextiana, cap. 50. Cedo nunc ejusdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio concionem. Verum, cum & alii, & Pompejus in primis legem suaderet, ut Dio scribit, summo consensu omnium centuriarum accepta fuit, cum nemini civi ulla quo minus adesset, justa excusatio esset visa, nullis comitiis unquam multitudo hominum tanta, neque splendidior fuisset, in Pisonem, cap. 15. Constat enim, ut idem pro Domo sua ait cap. 28. nullis unquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, etatum, ordinum floruisse. Idem est in orat. post Reditum ad Quirites, cap. 8. in Sen. cap. 11.

Pridie Non. Sextil. ipso illo die, quo lex est lata, Cicero Dyrrhachio profectus Brundisium venit Non. Sext. ep. 1. lib. IV. ad Att. Advenerenti Ciceroni tanquam totius Italie atque ipsius patriæ dexteram porrexerunt Brundisini; cum ipsis Nonis Sextil. idem dies adventus M. Tullii fuisset, qui natalis idem Tul-

lia

liæ filia, quæ ibi patri fuit prætor, idem etiam ipsius colonie Brundisinae, idem Salutis, quæ res animadversa a multitudine, summa Brundisiorum gratulatione celebrata est, pro Sextio, cap. 63. lib. IV. ad Att. epist. 1.

Brundisi, cum esset in domo optimorum & doctissimorum virorum Lenii Flacci, & patris & fratris ejus, ante diem VI. Id. Sext. cognovit literis Quinti Fratris, mirifico studio omnium ætatum atque ordinum, incredibili concursu Italiæ, legem comitiis centuriatis esse perlatam, ibidem.

Inde a Brundisinis honestissimis ornatus, iter via Appia Romam versus fecit. In itinere XXIV. dies consumpsisse videtur, cum Sextilis tum XXXIX. dierum esset. Brundisio profectus Neapolim, inde Capuam, Sinuessam, Minturnas, Formias, Terracinam & demum Ariciam, pridie Non. Septemb. Romam venit, epist. 1. lib. IV. ad Att.

Toto autem illo itinere a Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiæ vidit. Neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque præfectura aut colonia, ex qua non publice ad Ciceronem venerint gratulatum. Magnæ erant effusiones hominum ex oppidis, maximi concursus ex agris patrumfamilias cum conjugibus ac liberis. Cumque via multitudine legatorum undique misorum celebrarentur: urbes Italiæ festos dies agere adventus ejus videbantur, in Pisonem cap. 22. & pro Sextio, cap. 63.

Ad urbem ita venit, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori no-

tus fuerit, qui ipsi obviam non venerit, epist. 1. lib. IV. ad Att. itaque in Pisonem, cap. 22. ait: Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii: cum senatum egressum vidi populumque Rom. universum: cum mihi ipsa Roma prope convulsa sedibus suis ad complectendum conservatorem suum procedere visæ est. Cum venisset ad portam Capenam, qua via Appia ducit in urbem, gradus templorum (in quibus fuit Martis & Camenarum) ab infima plebe completi erant; a qua plausu maximo cum esset Ciceroni gratulatio significata, similis & frequentia & plausus cum ulque ad Capitolium celebravit; in foro & in ipso Capitolio miranda multitudo fuit, epist. 1. lib. IV. ad Att. Itaque ille unus dies, ait pro Domo, cap. 28. quo die me populus Rom. a porta in Capitolium atque in domum sua celebritate lætitiæque comitatum honestavit, tantæ mihi jucunditatis fuit, ut tua mihi consecrata illa vis non modo non propulsanda, sed etiam emenda fuisse videatur. Plutarchus scribit, revertenti Ciceroni tanta lætitiæ civitatis, tanto studio homines obviam venisse, ut infra veritatem sit, quod postea dixit, se humeris Italiæ Romam reportatum fuisse. Dixit autem hoc in extrema oratione post Reditum in Senatu.

Postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septemb. senatui gratias egit ea oratione, quæ, post Reditum in Senatu inscripta, extat. Egir etiam populo Rom. gratias altera oratione, quæ post Reditum ad Quirites inscribitur. De utraque Dio ita scribit: Κατὰ τὴν τῶν ἐν ὁ Κικέρων, & χροῖον τῶν

αὐτῶν, ἃ ἐπὶ δίσκῳ, παραχρῆστον
αὐτῶν τῶν ἀνδρῶν ἃ καὶ ἐν οὐδένῳ,
ἃ καὶ τῶν ἐκδιδάσκων, ἔγραψα. Id est,
Rediit igitur Cicero, & gratias tum
Senatui, tum populo, concione a Con-
sulibus data, in senatu & in concione
egit.

Eo biduo, cum esset annonæ sum-
ma caritas, homines primo ad thea-
trum venerunt: ubi L. Cæcilio Ru-
fo, prætoris ludos Apollinæ facien-
te, ita infima concitata multitudo
annonæ caritate tumultuata est, ut
omnes, qui in theatro spectandi cau-
sa confederati, pellerentur: deinde
iisdem ad Capitolium, ubi tum sena-
tus habebatur, concurrerunt, cum-
que eadem & incensionem Capitolii
senatoribus minarentur, atque idcirco
per eos dies, quibus senatus de
annonæ habebatur, consulares pleri-
que absentes, quod tuto se negarent
posse sententiam dicere, in Ciceronis
sententiam factum est S. C. atque
ex eo lex promulgata, ut Pompejo
per quinquennium omnis potestas
rei frumentariæ toto orbe terrarum
daretur; Cicero pro Domo, cap.
3. & epist. 1. lib. IV. ad Att. A-
fconius in Milonianam, cap. 14. Plu-
tarchus in Pompejo & Dio lib. XXXIX.

Secuta est deinde magna contentio
de domo Ciceronis, quam Clodius
Libertati consecraverat. Populus eam
comitiis centuriatis eodem jure esse
jusserat, quo fuisset. Verum senatus
decreverat, ut de ejus religione ad
Pontificum collegium referretur, ut
est in orat. de Harusp. Resp. cap. 6.

Apud pontifices pridie Kal. Octo-
bris Cicero pro Domo dixit eam o-
rationem, quæ extat. In qua pri-
mum respondet Clodio, qui actio-

nem ejus de potestate rei frumenta-
riæ Pompejo danda reprehenderat:
deinde suam domum, propter Clodii
consecrationem, sacram non esse;
sed ab omni religione vacuam atque
puram docet. Nam, ut Dio lib.
XXXIX. scribit, lationem legis Cu-
riatæ, quæ e patriciis ad plebem Clodius
transferat, criminans, quod ex
instituto majorum per trinundinum
promulgata non fuisset, omnem ejus
tribunatum, in quo de domo Cice-
ronis etiam constituerat, evertit;
affirmans, nihil ab eo tribuno pl.
jure fieri potuisse, qui ipse contra
omne jus plebeus factus esset. At-
que ita Pontificibus persuasit, ut sibi
aream, quæ ab omni religione vacua
& pura esset, restituerent. Hactenus
Dio. Itaque Cicero in Pisonem, cap.
22. ait; Me consequentibus diebus in
eâ ipsa domo, qua tu me expuleras,
quam expilavas, quam incenderas, Pon-
tifices, Consules, Patres conscripti col-
locaverunt: mibique, quod ante me
nemini, pecunia publica adificandam
domum censuerunt. In quem locum
Asconius legendus.

Superficiem ædium consules de
consilii sententia astimarunt H. S.
vicies, Tusculanam villam H. S. quin-
gentis millibus, Formianam H. S. du-
centis quinquaginta millibus, epist.
2. lib. IV. ad Att.

Eodem anno Ptolemæus, rex Æ-
gypti, cum ingenti pecunia consum-
pta, ut rex atque socius populi Rom.
appellaretur, eam vi ab Ægyptiis
extorqueret, & cum hoc nomine,
tum quod Cyprum a Romanis repe-
tere, aut amicitiam eis renunciare
nollet, apud suos offendisset, regno
pulsus Romam venit, P. Lentulo
etiam

etiam tum consule, cui Cilicia ob-
tigerat, petens, ut in regnum resti-
tueretur. Ægypti quoque legatos, qui
Regis crimina pugnarent, miserunt.
De quibus Dio & Cicero de Harusp.
Resp. cap. 16.

Ante diem tertium Non. Novemb.
expulsi fuerunt fabri de area Cice-
ronis. Quinti fratris domus primo
fracta coniectu lapidum ex area Marci,
deinde inflammata jussu Clodii,
epist. 3. lib. IV. ad Att. hæc est vis
illa nefaria, qua se cum fratre domo
expulsum fuisset ad Lentulum ep. 9.
scribit. Cum autem Clodius faxis
& ignibus, & ferro vastitatem ædi-
bus Ciceronis intulisset, decrevit sena-
tus, eos qui id fecissent, lege de
vi, quæ est in eos, qui universam
Remp. oppugnassent, teneri, in orat.
de Harusp. Resp. cap. 8.

Quæ deinde usque ad VIII. Kal.
Decembr. acta sunt, vide epist. 3. lib.
IV. ad Att.

IV. Idus Dec. novi tribuni pl.
magistratum inierunt, e quibus a Ci-
cerone lib. I. Famil. lib. II. ad Fra-
trem, & Dione lib. XXXIX. hi no-
minantur, P. Rutilius Lupus, C. Porci-
cius Cato, C. Caninius, L. Raci-
lius, Cn. Plancius, A. Plautius, Sex.
Antistius Vetus, & Cassius.

Cum tribuni magistratum inissent,
C. Cato turbulentus adolescens, nec
imparatus ad dicendum, concionibus
affiduis invidiam & Ptolemæo simul,
qui jam profectus ex urbe erat, &
P. Lentulo consuli paranti jam iter,
conciare, secundo quidem populi ru-
more, cepit. Quod ex lib. XXII.
Annal. Fenestelle Nonius Marcellus
refert. In quindecim legatis quos
Pompejus sibi rei frumentariæ cau-

sa legaverat, fuit Q. Cicero; qui
cum esset in Sardinia, M. Cicero
ad eum scripsit; quæ extremo hujus
anni mensis in senatu acta fuerunt,
epist. 1. lib. II. ad Q. Fratrem.

Anno Urbis 697, Ciceronis 51,

Consules fuerunt

CN. CORNELIUS LENTULUS
MARCELLINUS,
L. MARCIUS PHILIPPUS.

In collegio prætorum hujus anni
fuerunt, Cn. Domitius, Q. Ancha-
rius & C. Claudius Pulcher, ut pro
Sextio, cap. 53. lib. II. ad Fratrem. &
in Cicerone Plutarchi cognoscitur,
M. Tullius initio hujus anni omni
studio in id incubuit, ut P. Lentulo,
qui Ciliciam pro consule obtinebat,
Ptolemæi regis reductio decerneretur.
Argumento sunt epistolæ, quæ hoc
tempore ad Lentulum missæ lib. I.
Famil. extant. Tum quoque oratio-
nem de rege Ptolemæo, cujus apud A-
quilam & Fortunatianum mentio est,
habuisse videtur, cum regis Alexan-
drini restitutionem Lentulo sua sen-
tentia decerneret.

XIV. Kalend. Februarii Cicero
scripsit ad Q. Fratrem epist. 2. lib.
II. ubi ait, Comitia ædilitia, qui-
bus Clodius ædilitatem petebat, edi-
cta esse a. d. xi. Kal. Feb. Clodius
ædilis factus Miloni diem dixit, &
de vi ad populum accusavit, pro
Sextio, cap. 44. in Vatinius, cap. 17.
& lib. II. ad Fratrem. qua de re Dio ita
scribit: Clodius simul atque ædilita-
tem Marcellino & Philippo cons. in-
itit, Miloni diem dixit, quod gladiatoribus
temp.

temp. obsidisset: quæ enim ipse commiserat, quarumque nomine reus erat, ea illi crimini dabat; non quod Milonem condemnatum vi speraret, qui patronos magnos, in iis Pompejum & Cicero nem, habebat; sed ut per banc causam & Milonem oppugnaret, & patronos ejus vexaret. iv. Non. Febr. Milo affuit: ei Pompejus advocatus venit: producta dies est in VIII. Idus: quo die Pompejus, cum pro Milone apud populum diceret, clamore convicioque jactatus est, Clodiusque diem in Quirinalia, id est, XIII. Kal. Mart. produxit: *epist. 3. lib. II. ad Frat. & epist. 5. lib. I. Famil.* Cicero autem jam ante diem tertium Kal. Febr. ad Atticum ex Epiro in Italiam reversum miserat *epist. 4. lib. IV.*

A. d. xv. Id. Februar. P. Sextius a M. Tullio Albinovano lege Lutatia de vi postulatus fuit, propter eadem, quam anno superiore, VIII. Kal. Febr. cum de Ciceronis reditu ageretur, in foro factam diximus. Defensus fuit cum ab aliis, tum a Q. Hortensio & M. Cicerone: cujus oratio pro Sextio extat. Sextius absolutus fuit a. d. 11. Id. Marr. *epist. 4. lib. II. ad Frat.* Oppugnaverant Sextium maxime P. Vatinius, qui etiam testimonium in illum dixerat. Itaque Cicero Vatinium testem perpetua interrogatione accusavit, quæ oratio separatim edita extat, de qua Fabius lib. V. cap. 7. Et Cicero *epist. 9. lib. I. Fam. Tota vero interrogatio mea* (orationem in Vatinium sic appellat) *nihil habuit aliud, nisi reprehensionem illius tribunatus: in quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo de vi, de auspiciis,*

de donatione regnorum, & de

III. Id. Feb. Cicero dixit pro Bestia de ambitu, apud prætorem Cn. Domitium, in foro medio, maximo conventu. Prid. Id. T. Pomponius Atticus Pilia uxore ducta nuptias celebravit, in quibus Cicero cenavit, epist. 3. lib. II. ad Frat. Tulliam filiam Cicero anno proximo ante consulatum suum desponderat C. Pisoni L. F. Frugi, epist. 2. lib. I. ad Att. ejus amor, virtus, pietas in Cicero nem exultantem tanta fuit, ut supra nihil posset, epist. 1. & 3. lib. XIV. ad Fam. & in orat. post. Redit. Ei vero fructum pietatis suæ ferre non licuit. decessit enim anno superiore, ut ex Sextiana, cap. 31. & orat. in Vatinium, cap. 11. cognoscitur. Quem cum Tullia hoc anno exulisset, Cicero pridie Non. Apr. eam Furio Crassipedi despondit, eique VIII. Idus sponsalia prebuit, lib. II. ad Quint. Frat. ep. 5. ut Manutius nunc distinxit. Unde scribit ad Att. lib. IV. ep. 5. Viaticum Crassipes præcipit. De hac conjunctione gratulatus quoque Lentulus Cicero fuit: cui Cicero respondet epist. 7. lib. I. ad Famil.

Non. April. factum fuit S. C. in Ciceronis sententiam, ut de agro Campano frequenti senatu Idib. Maji referretur, *epist. 9. lib. I. Fam.* Cum autem Miloni dies in Nonas Maji prodita esset, Cicero Roma exivit villasque lustravit, *epist. 5. & 6. lib. II. ad Frat.* Prodigia interim facta, ut Dio lib. XXXIX. scribit. Nam & in Albano monte facellum Junonis, quod in mensa dedicatum orientem solem spectabat, ad septentriones conversum est; fax a meridie ad aquilo-

quilonem porrigi visa: lupus urbem intravit, terra movit, cives quidam fulmine icti sunt, & in agro Latiniensi auditus fuit strepitus sub terra cum fremitu. Quæ cum haruspicum expiari vellent, iratos Deos esse, quod loca sacra & religiosa, profana haberentur, responderunt.

Hanc occasione arripiens Clodius ædilis, habuit concionem de sacris & religionibus; atque Ciceronis domum inter ea loca esse dixit, quæ consecrata, profana haberentur. Itaque postridie Cicero defendens se in senatu, qui ex haruspicum responso decreverat, ut de locis sacris & religiosis consules ad senatum referrent, orationem habuit de Harusp. Responsis, quæ extat, in qua haruspicum responsa contra Clodium interpretatur.

Tum quoque Cicero, ut Dio scribit, Milone & quibusdam tribunis plebis adhibitis, in Capitolium venit, & tabulas de exilio suo a Clodio tribuno plebis fixas dejecit. Sed Clodius cum fratre Cajo, qui prætor erat, interveniens, eas tum eripuit: postea vero, observata Clodii absentia, rursus in Capitolium ascendit, & tabulas inde ablatas domum suam asportavit. Quod factum a Clodio reprehensum, cum Tullius in senatu, ut Plutarchus narrat, sic defenderet, ut diceret, Clodium contra leges & patricios ad plebem transiisse, ideoque nihil eorum, quæ gefisset, ratum habendum esse; quod indignatus illi contradixit: non quod Clodium laudaret, cujus acta oderat; sed grave & violentum esse confirmabat, tot decreta & res gestas senatus-consulto tolli; in quibus

Tom. IX.

essent etiam ea, quæ ipse in Cypro & Byzantii gefisset. De quibus rebus præter historicos Cicero pro Domino, cap. 8. in Sextiana, cap. 28. & alibi.

Hoc etiam tempore actum in senatu fuit de stipendio exercitus Cæsaris. Idque Cicero se non solum decrevisse, sed etiam, ut alii decernerent, laborasse ait in orat. de Provinciis Conf. cap. 11. Stipendii decreti meminit ep. 7. lib. I. Famil. ubi & de decem legatis, de quibus sic in oratione de Provinciis: *Actum est de decem legatis: quos alii omnino non dabant, alii exempla querebant, alii tempus differrebant, alii sine ullis verborum ornamentis dabant; in ea quoque se sic sum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reipublice causa sentirem, facere uberius propter ipsius Cæsaris dignitatem. Et pro Balbo, cap. 27. Idem in angustiis evarii victorem exercitum stipendio affect: Imperatori decem legatos decrevit. Hos decem legatos a Dione intelligi puto, cum de honoribus Cæsari habitis inquit, & in eis non solum adspes, sed & ipsi desideraverunt partem ipsius Cæsaris imperii: Nam re bene gesta, dispensanda cohonestandaque victoria, ut Manlius apud Liv. lib. XXXVIII. cap. 47. ait, Imperatoribus decem legati decernebantur.*

A. Gabinius, qui Syriam pro consul tenebat, in Palestina re bene gesta contra Aristobuli filium Alexandrum ipsumque Aristobulum, ut Josephus lib. XIV. Antiquitatum scribit, literas Romam misit, quibus & rem bene gestam in bello nuntiavit, & supplicationem a senatu postulavit. Idibus Maji senatus frequens

Y y

sup